

Portretfoto van Herman Vos, s.d. [ADVN, VFA372]

De vertrouwelingen van Herman Vos in 1933

Een brief over zijn afscheid van het Vlaams-nationalisme

Alea jacta est! Deze Latijnse woorden zijn voor vele generaties studenten voor eeuwig verbonden met de overtocht van Julius Caesar over de Rubicon en het begin van de opmars van zijn legioenen met als doel de verovering van de macht in Rome. Caesar had op dat ogenblik de teerling geworpen en de keuze die de rest van zijn leven zou bepalen, was gemaakt. Na Caesar zouden nog velen die woorden gebruiken om aan te geven dat ze een totaal andere wending aan hun leven wilden geven. Een van hen was Herman Vos, geboren in 1889 in Antwerpen.

Vos werd activist, zat daarvoor in de gevangenis, en werd nadien opgenomen door de Vlaams-nationalistische partij, het Vlaamsche Front. Vanwege zijn intelligentie, zijn journalistieke talent en zijn belezenheid werd hij al snel een van de boegbeelden van de partij in de agglomeratie Antwerpen. Van daaruit stootte hij in 1925 door naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Maar de man was vrijzinnig en groeide op in een eerder links gerichte intellectuele sfeer wat het niet zo eenvoudig maakte om aansluiting te vinden bij het gros van het Vlaams-nationalistische electoraat, dat vanuit een katholieke overtuiging ageerde. Dat moest op termijn onontkoombaar tot spanningen leiden. In de herfst van 1933 waren die spanningen zo hevig dat het zeer de vraag was of Vos zich wel als boegbeeld zou kunnen handhaven? Het antwoord was vrijwel zeker neen! Vos werd dus voor de keuze gesteld of hij er niet verstandiger aan deed andere oorden op te zoeken. De richting inslaan van de socialistische opinie, lag voor de hand. Hij kwam tot de conclusie dat dit aangewezen was.

Om die beslissing te onderstrepen, gebruikte hij de gevleugelde woorden die aan Caesar worden toegeschreven. Hij deed dat op 2 november 1933 in een brief aan zijn Nederlandse vriend en trouwe correspondent sedert jaren, Pieter Geyl.¹ Bernard Van Causenbroeck nam diezelfde gevleugelde woorden graag over als tussentiteltje in zijn biografie van Herman Vos.² En terecht, want de beslissing was inderdaad van fundamentele aard. Maar nam Vos de beslissing in eenzaamheid of niet?

1. P. van Hees & A.W. Willemsen (sam.), *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. Dr. P. Geyl. Brieven en notities, deel III 1933-1936*, Antwerpen-Amsterdam, 1975, brief 372.

2. B. Van Causenbroeck, *Herman Vos. Van Vlaams-nationalisme naar socialisme*, Antwerpen-Baarn-Gent, 1997, p. 233.

Er waren eerder al wel gesprekken geweest, meer bepaald met het Antwerpse socialistische boegbeeld Camille Huysmans, vertelde hij aan Geyl.³ Maar alles was in een stroomversnelling gekomen na zijn terugkeer uit Londen. Die terugkeer was een tiental dagen geleden en valt dus rond 20 oktober te situeren. De man die na die terugkeer het initiatief nam Vos te vragen, was Hendrik De Man. Daarop volgden twee gesprekken waarin over de mogelijkheid werd gepraat hem een betaalde baan te geven waarbij hij zich op politiek nuttig studiewerk zou kunnen concentreren. Die belofte deed de intellectueel Herman Vos definitief kantelen in de richting van de socialistische partij.

Geyl kreeg dus deze Latijnse woorden te lezen als aanhef van een erg belangrijke brief. Maar hij was niet de eerste waaraan Vos met exact dezelfde woorden liet blijken dat hij deze belangrijke beslissing had genomen. Vos deed dat ook al enkele dagen eerder in een brief, gericht aan een andere vriend en ver-

Handwritten note on the left page of a folded letter:

Zaterdag avond
Amice,
Alia jacta est!
Ik heb voor mij den kruis
dopelakt maar wil niet kan-
delen in vollen uitspraak met
de vrienden juonen te hebben
Kunt jij de uitkomsten
voor maandag avond?
Ik denk:
zij zelf,
de v. v.
v. Tugentman
Lode Baedelmans
Muntis
dr. Ant Picard (?)
Herman
Fr. van Laer.
H. Dieb

Handwritten note on the right page of a folded letter:

Georg. Van de Kledt
Duyfsh.
Is het al niet genoeg?
Vrij mij te huis liefst
Het mij vragen of
Maandag alleen hoop dan
Hartelyk
H

Brief van Herman Vos aan Robert Van Roosbroeck. [BE ADVN, AC472 - Archief Robert Van Roosbroeck, D12269(1/10)]

3. Over de lokpolitiek van de Antwerpse socialistische voorman Camille Huysmans ten aanzien van Vos, zie: Jan Hunin, *Het enfant terrible Camille Huysmans 1871-1968*, Amsterdam, 1999, pp. 312-313.

trouweling, Robert Van Roosbroeck. De brief bleef bewaard in het archief van deze Vlaams-nationalistische historicus.⁴ Begin 2007 werd dit archief in het ADVN ontsloten en daarbij werd deze korte maar opmerkelijke tekst gevonden. Die brief is heel summier – het is bijna een kattedelletje – maar hij verdient onze aandacht. Hij werpt nieuw licht op de overtocht van Herman Vos van partij tot partij en is dus een publicatie als bron waard.

Het gaat om een in snel tempo geschreven briefje in handschrift. Het is bovendien gericht aan een vriend die vertrouwd was met Vos' handschrift en aan een half woord al genoeg had. Vandaar dat niet alles in het briefje voor de lezer in latere tijden even duidelijk is. Wel valt op te merken dat in de linkerbovenhoek in potlood te lezen valt: *"toetreding tot soc. Partij"*. Dit is zonder twijfel in een later stadium aangebracht met de bedoeling de brief te kunnen klasseren.

De brief luidt als volgt:

<p>"Zaterdag. avond</p> <p>Amice,</p> <p>Alea jacta est! Ik heb voor mij den knoop doorgehakt maar wil niet han- delen vooraleer ruggespraak met de vrienden genomen te hebben. Kunt gij ze uitnodigen voor maandag avond?</p> <p>Ik denk: Gij zelf DeBock v. Puymbrouck Lode Baekelmans Mortier dr. Ant. Picard (?) Mermans Fr. Van Laer</p>	<p>H. Diels Eug. Van de Vloedt Duyse.</p> <p>—</p> <p>Is dit al niet genoeg? Bij mij te huis liefst Bel mij morgen of maandag avond nog eens op Hartelijk H. Vos"</p>
---	---

Het is daarmee duidelijk dat Vos op dat ogenblik zelf de energie of de tijd niet had om een dergelijke brede schare aan vrienden uit te nodigen voor deze belangrijke bijeenkomst. Hij rekende daarvoor op Rob Van Roosbroeck. Het is ook duidelijk dat hij het volste vertrouwen had in deze man. Hij koesterde inderdaad een vriendschappelijke band met deze historicus. Van Roosbroeck was al bij het activisme in

4. ADVN, BE ADVN AC472 – Archief Robert Van Roosbroeck, D12269-1/10.

Antwerpen betrokken van in 1916 en deelde als onderwijzer in overheidsdienst nadien in de klappen. Hij kreeg zijn ontslag. Hij verloochende zijn overtuiging echter niet en nam meteen een rol op als militant in het Vlaamsche Front in Antwerpen. Vanaf 1923 studeerde hij geschiedenis in Leuven en daarbij liet hij zich opmerken. Ondertussen werkte hij met Vos samen als medewerker aan de publicaties van de partij. Dat Herman Vos zelf ook een sterke belangstelling had voor historische vraagstukken, heeft dit intense contact zonder twijfel gestimuleerd. Vos was voor de oorlog zelf ooit aan een geschiedenisstudie begonnen in Gent. Wat dat betreft, vond hij in zijn medestrijder en leeftijdsgenoot Van Roosbroeck zonder twijfel een klankbord.⁵

Van Roosbroeck liet zich als wetenschapper opmerken met zijn eindverhandeling over het zogenaamde "*Wonderjaar*" in Antwerpen dat zich afspeelde van 1566 tot 1567. Het werd in 1930 uitgegeven in Antwerpen door Victor Ressler, een naam die in de liberaal-flamingantische kringen van de stad erg positief klonk. Ressler was bovendien de zwager van Lode Baekelmans. Van Roosbroecks belangstelling beperkte zich overigens niet tot de zestiende eeuw met zijn godsdienstoorlogen en de scheuring tussen Noord- en Zuid-Nederland. Op 6 januari 1933 hield hij voor de Volksuniversiteit Herman Van den Reek een voordracht met als titel "*De mogelijkheid van een onderzoek naar de oorzaken van den wereldoorlog*". Kortom, Van Roosbroeck liet zijn analytische geest ook uitwaaiëren over hedendaagse onderwerpen die Herman Vos sterk interesseerden. Geen wonder dat Vos een hoge dunk van hem had.

Van Roosbroeck deed dus dienst als tussenpersoon en draaischijf voor Vos. Maar er werden nog heel wat andere mensen uitgenodigd voor deze belangrijke vergadering. Het lijstje telt immers nog tien andere namen en Vos liet blijken dat, als Van Roosbroeck nog aan iemand anders zou denken, die er voor hem wel bij kon. Net zoals Vos en Van Roosbroeck kwamen de opgesomde personen hoofdzakelijk uit Antwerpen en dan in het bijzonder uit het Antwerpse atheneum, waar ze hun middelbare schoolopleiding kregen. Levensbeschouwelijk waren deze mensen voornamelijk vrijzinnig.

Het ging niet alleen om figuren die in het Vlaams-nationalisme actief waren. Hendrik Diels bijvoorbeeld, geboren in Antwerpen op 29 juni 1901, was vooral actief in de Vlaamse muziekwereld, waar hij ageerde in de voortzetting van de romantische school die door Peter Benoit zo Vlaamsgezind was gemaakt. Maar een vooraanstaand partijfiguur was hij niet. Eugène De Bock, geboren in Borgerhout op 23 april 1889, werkte tijdens de oorlog in de stadsbibliotheek en was daarna als uitgever werkzaam in zijn bedrijf De Sikkel. Van hem weten we dat hij een jeugdvriend was van Herman Vos en met hem vele paden gezamenlijk bewandelde,

5. ADVN, BE ADVN AC472 – Archief Robert Van Roosbroeck, D12269(1/10): Brief van Herman Vos aan Robert Van Roosbroeck, 29 maart 1933.

onder meer in de redactie van het naoorlogse avant-gardetijdschrift *Ruimte*. Maar op politiek terrein had De Bock zich altijd erg voorzichtig opgesteld en nooit uitgesproken kleur bekend.⁶

Frans Van Laar – en niet “*Van Laer*” zoals in de brief – (Antwerpen, 3 maart 1883) had wel een verleden als radicaal en strijdbaar flamingant. Hij kreeg een opleiding als onderwijzer en in die hoedanigheid verdedigde hij voor de oorlog al het standpunt dat het tijdverlies en zelfs schadelijk was aan lagere schoolkinderen in Vlaanderen Franse les te willen geven. Hij was ook betrokken bij de organisatie van het Nederlandsche Taal- en Letterkundig Congres van 1912. Hij werd kaderlid van het Algemeen Nederlands Verbond en als secretaris van Tak-Antwerpen zorgde hij voor de publicatie van de brochure *Bijdragen tot de geschiedenis van de Vlaamse Beweging te Antwerpen: jaren 1914-1915: jaarverslag van den Antwerpsche tak van het Algemeen Nederlandsch Verbond*, uitgegeven in 1916. Daaruit bleek al dat hij er voorstander van was om verder te doen met Vlaamse actie, ondanks de aanwezigheid van de Duitse bezetter.

Frans Van Laar beperkte zich niet tot het activisme in Antwerpen. De Duitse bezetter pakte in het kader van de *Flamenpolitik* het ministerie van Kunsten en Wetenschappen waaronder het staatsonderwijs ressorteerde, als eerste aan en zorgde er voor een administratieve scheiding en de benoeming van activisten in de topfuncties. Dat splitsingsproces moet voor een man als Van Laar bijzonder aantrekkelijk zijn geweest. Hij werd door Julius Libbrecht naar Brussel geroepen en door hem gevraagd om ‘ambtshalve’ deel uit te maken van de zogenaamde werkgroep Staatscommissie voor artikel 20. Dat artikel van de schoolwet van 15 juni 1914 bepaalde het taalgebruik en het was de activisten een doorn in het oog. Libbrecht was door de Duitsers benoemd als bestuurder van de administratie die het Lager Onderwijs van de staat beheerde. Het experiment van de bestuurlijke scheiding werd immers eerst in Kunsten en Wetenschappen uitgeprobeerd. De bezetter gaf de macht over dit departement, waaronder ook het onderwijs ressorteerde, in handen van Jozué De Decker die tot secretaris-generaal werd benoemd. Hij was hiërarchisch de meerdere van Libbrecht. Een van de eerste beleidsdaden van De Decker was het besluit van 24 maart 1917 tot instelling van deze commissie. Die kreeg de opdracht over de toepassing en herziening van deze taalverordening te waken; in het bijzonder voor de lagere scholen in Groot-Brussel die al sinds generaties als verfransingmachine optraden. Dat proces moest gestopt en omgekeerd worden. Frans Van Laar werd secretaris van deze werkgroep.⁷

6. L. De Greeff, *Het wel en wee van de hoedjesclub: een biografie van de vriendschap tussen Herman Vos, Antoon Jacob, Leo Picard en Eugène De Bock (1901-1981)*, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 2000.

7. Deze commissie bestond uit Richard De Cneudt (voorzitter), Frans Van Laar (secretaris), Prosper Leflot, Remi Van Mieghem, mevr. Davreux-Hiel, Frans Reinhard, Karel Reinhard, C.

Het is dan ook niet te verwonderen dat Van Laar in 1917 probeerde om via de Raad van Vlaanderen aan een benoeming als onderwijsinspecteur te geraken. Het was overigens zijn wens daarmee meteen ook een hoger loon binnen te rijden. Hij wilde die benoeming, onder meer omdat hij moeilijkheden verwachtte vanwege zijn werkgever, de stad Antwerpen, waar de machthebbers zijn activisme niet konden smaken. Dat ellebogenwerk voor de gewenste benoeming deed hij via notoire katholieken onder de vooraanstaande activisten van zijn stad; mensen zoals Jozef Van den Broeck en Adelfons Henderickx.⁸ Julius Libbrecht stond overigens ook bekend als een notoir katholiek.

Van Laar werd na de oorlog een drijvende kracht achter de organisatie Recht voor allen die opkwam voor de wegens activisme ontslagen ambtenaren, een kring waaruit de Antwerpse afdeling van het Vlaamsche Front uitvoerig militanten rekruteerde.⁹ Belangrijk in deze context was Frans Van Laar, de broer van Albert, die ondertussen als nauwe medewerker van Camille Huysmans optrad binnen de socialistische zuil in het arrondissement.

Er werden in het lijstje inderdaad ook intellectuelen opgesomd die eerder schuilden onder de brede mantel van de socialistische opinie die in de Antwerpse agglomeratie sterk stond. De wat oudere bibliothecaris-archivaris en schrijver Lode Baekelmans, geboren in Antwerpen op 16 januari 1879, was zo iemand. Hij was sinds de oorlog vooral op het culturele terrein actief.

Enigszins een buitenbeentje was de nog relatief jonge Firmin Mortier, geboren in Antwerpen op 27 juni 1899. Ook hij kwam uit het atheneum. Tijdens de oorlog was hij bijzonder actief in de activistische pers van de havenstad en in de kringen van de Groeningewacht. Na de oorlog verhuisde hij voor korte tijd naar Duitsland om een gevangenisstraf te ontlopen, dook op in avant-gardistische kunstenaarskringen en was politiek erg links gericht. Na zijn terugkeer in 1919 sloot hij zich aan bij het Vlaamsche Front en tot 1932 was hij journalist bij het dagblad *De Schelde* waar hij nauw samenwerkte met Herman Vos. Het is in dit verband van belang dat hij al in maart 1933 de Vlaams-nationalistische partij verliet en toetrad tot de Belgische Werkliedenpartij, de BWP. De redenen daarvoor waren dezelfde als degene die nadien ook Vos over de streep trokken: het ongenoegen over het gebrek aan respect voor het godsvredeprincipe – en dus voor de vrijzinnigen onder de nationalisten. En rechtstreeks daaruit voortvloeiend: de vrees dat de meerderheid zou opteren voor een opschuiven in de richting van een fascistisch programma voor de Vlaams-nationale partij.

Cortebeek, Steven Prenau en Maurits Josson. Hendrik Tanrez en Marcel Van Coullie traden op als hulpsecretarissen.

8. Algemeen Rijksarchief, Fonds Raad van Vlaanderen. Zie de dossiers “Plaatsaanvragen van Raad van Vlaanderen - Onderwijzers” met daarin het dossier Frans Van Laar.

9. G. Schmook, *Stap voor stap langs kronkelwegen: gedenkschriften*, Antwerpen, 1976, p. 208.

Een beetje vreemd lijkt de keuze van de naam “*Mermans*”. Een voornaam of initiaal wordt in de brief helaas niet vermeld en dat is bijzonder jammer. Als we hem zoeken in het Vlaams-nationalistische partijapparaat moet het gaan om Antoon Mermans. Hij was geboren in Lanaken op 21 augustus 1898 maar verhuisde op jonge leeftijd naar Aalst. Hij was tijdens de oorlog student aan de door de bezetter vernederlandste ‘von Bissing’-universiteit in Gent en deed aan propaganda en dienstbetoon in het arrondissement Aalst.¹⁰ Na de oorlog werd hij opgenomen in het minizultje dat de Vlaams-nationalisten in de regio-Aalst konden ontwikkelen dankzij de daensistische tradities en de achterban. Hij was zowat de enige van het uitgenodigde gezelschap die niet ‘Antwerps’ was gekleurd. Dat is zo opvallend dat Vos daarvoor een goede reden moet gehad hebben en vermoedelijk ligt die in het feit dat Mermans een jonge, aanstormende kracht was als organisator en leidsman binnen dat zultje. Mede gelet op de leeftijd van de traditionele Aalsterse leidsmannen en hun onderlinge wrijvingen was het te verwachten dat hij op een bepaald ogenblik het heft in handen zou krijgen. Bovendien had de relatief sterke partijafdeling in het arrondissement nog niet gekozen voor de optie die naar het VNV zou leiden. Integendeel, voor Aalst stonden alle mogelijkheden nog open en voor Herman Vos was een eventuele steun uit die hoek bij de door hem geplande overstap van zeer groot belang. Als het partijapparaat in het arrondissement van (deze) Mermans met hem wilde mee marcheren, werd hij plots een politieke overloper met méér dan alleen maar wat ‘bagage’ aan electoraat en militanten uit het Antwerpse stadsgebied. Heeft Vos daar echt op gehoopt? Het blijft de vraag? Maar dat Mermans als enige geografische buitenstaander op het lijstje van uit te nodigen figuren werd gezet, wijst in die richting.

Maar klopt dit wel? De namen Rik, Frans en Leo Mermans duiken op in Ger Schmooks herinneringen en hij noemt ze een avant-gardistische familie. Hij geeft daarbij verder geen uitleg behalve dat Rik Mermans zijn jeugdvriend was en hij naast hem in de klas zat van 1913 tot 1917. Rik was “*mijn trouwe bankkameraad, vier jaar lang*”. In deze Antwerpse “*Mermans*”-richting wijst het feit dat ook Van Roosbroeck behoorde tot deze groep jeugdvrienden. Ligt het dan niet meer voor de hand te denken aan Rik Mermans in plaats van aan de Aalstenaar Antoon Mermans? Daartegen pleit dat deze Mermansen helemaal niet voorkomen in de in het AMVC-Letterenhuis bewaarde archieven en documentatie. Dat lijkt erop te wijzen dat ze geen belangrijke rol hebben gespeeld. Voorlopig moeten we het antwoord schuldig blijven.¹¹

10. Antoon Mermans trad bijvoorbeeld op als bemiddelaar bij aanvragen tot vrijlating van dwangarbeiders; zie Algemeen Rijksarchief, Fonds Raad van Vlaanderen, Administratie van Nationaal Verweer, Algemeen bestuur 3, bureau IV, dossier nr 386: Carlé Louis en Moens Hector – Moorsel (bij Aalst).

11. G. Schmook, *Stap voor stap [...]*, pp. 107, 112.

De arts dr. Antoon Picard (Antwerpen, 1 juni 1884) kreeg als enige een vraagteken achter zijn naam. Wilde Vos daarmee beduiden dat hij twijfelde of dit wel een geschikt man was voor een dergelijk overleg? Picard was een vooraanstaand activist geweest als lid van de Raad van Vlaanderen waarbij hij onder meer lid was van de commissie Arbeid en Sociale Voorzorg. Hij was pas in 1927 teruggekeerd in het land. Sinds 1932 zat hij voor het Vlaamsche Front in de Antwerpse gemeenteraad en hij was dus een politieke vriend van Vos. Hij kon – gelet op zijn activistische antecedenten – desgewenst doorgaan voor een sociaalgezinde Vlaams-nationalist. Bovendien was hij de broer van Vos' jeugdvriend en historicus Leo Picard. Maar die verbleef op dat ogenblik in Nederland en was dus onbereikbaar voor dit belangrijke overleg. Werd door Vos aan Antoon gedacht als een soort surrogaat voor zijn jeugdvriend Leo?

Er waren ook mannen uit de partijgeledingen van het Vlaamsche Front uitgenodigd. Eugeen Van de Vloedt was een militant van de partij maar trad relatief weinig op de voorgrond. Van de Vloedt was een gewezen frontsoldaat die na 1918 de progressieve vleugel in Antwerpen kwam versterken. Hij was dus een van de weinigen onder deze namen die de oorlog als soldaat hadden beleefd en niet als activist.¹²

Maar hij was niet de enige oud-strijder. Heel belangrijk in het lijstje is de naam van Herman Van Puymbrouck, geboren in Antwerpen op 11 mei 1884. Ook hij kwam uit het atheneum en liet zich in het literair-kunstzinnige wereldje voor de oorlog al opmerken. Hij werd soldaat en overleefde de oorlog als brancardier. Na de oorlog was hij een van de eersten om de partijafdeling van het Vlaamsche Front in de agglomeratie in handen te nemen. Het duurde niet lang of hij speelde ook nationaal een belangrijke rol. Hij was de man die de toen vanwege zijn activisme gevangen zittende Herman Vos door dik en dun steunde en hem een toekomst beloofde in de redactie van de partijpublicaties. Vos had dus aan hem heel veel te danken. Bovendien was Van Puymbrouck eveneens bijzonder gehecht aan het godsvredestandpunt.

Voor de precieze rol van Herman Van Puymbrouck in dit overleg, kunnen we te rade gaan bij Ger Schmook die hem goed gekend heeft. Daarbij kunnen we dan meteen de band leggen met een andere naam op het lijstje, Lode Baekelmans. Ger Schmook noemde Van Puymbrouck een "*oud-anarchist*" net als Baekelmans en Victor Ressler; afkomstig uit het wereldje met anarchistische en vrijzinnige achtergronden zoals dat in het vooroorlogse Antwerpen had bestaan. Schmook weet te vertellen dat hij persoonlijk van Lode Baekelmans het verzoek kreeg om "*op een dag, geheel onverwacht*" in café De Hulstkamp met Herman Van Puymbrouck te gaan praten. Vermits Baekelmans Van Puymbroucks schoonbroer was, zal deze omweg hem niet verwonderd hebben. Baekelmans zei hem dat Van Puymbrouck

12. G. Schmook, *Stap voor stap [...]*, p. 400.

wenste te praten over een mogelijke overtocht van Herman Vos naar de socialistische partij. Dit was het gevolg van een algemeen aanvoelen onder de vrijzinnige fronters dat zij onmogelijk nog in de nieuwe Vlaams-nationalistische politieke formatie die zich aan het vormen was, een plaats konden vinden. Tenzij ze bereid waren een minderheidspositie te aanvaarden en dan zouden ze na korte tijd volkomen weggecijferd worden. Dan liever niet!¹³

Van Puymbrouck wilde via Schmook polsen of de BWP bereid zou zijn de vrijzinnige fronters *en bloc* op te nemen, verkiesbare plaatsen inbegrepen. Dat laatste was een voorwaarde die Van Roosbroeck had gesteld. Van Puymbrouck beseftte uiteraard dat er socialistische sympathieën leefden onder de vrijzinnige fronters en hij wist ook dat linkse intellectuelen goed van pas kwamen in een arbeiderspartij zoals de BWP, waar dat slag van mensen niet erg talrijk was. Maar Schmook kende zijn partij en antwoordde dat de partijleiding een overtocht in groep, die dan zou leiden tot de vorming van een "cel" in socialistische rangen van gewezen fronters, niet zou aanvaarden. De partij was als de dood voor zich min of meer autonoom opstellende groepen in de eigen rangen. Wel waren individuen welkom en ze zouden het recht genieten initiatieven te mogen voorstellen. Maar dat was onvoldoende, vond Van Puymbrouck. En vermoedelijk deelde ook Van Roosbroeck die mening. Daarop brak dit overleg en Schmook noteerde vele tientallen jaren later: *"Zo is gebeurd dat menig Fronter-socialist toch niet is overgekomen."* Schmook beseftte dat hij een belangrijke rol te spelen had en zette zich aan zijn schrijftafel: *"Als eenvoudig partijlid in de politieke partijorganismen, zonder enig mandaat of functie heb ik onmiddellijk, te weten nog dezelfde dag, schriftelijk bij Camille Huysmans verslag uitgebracht, waarna de zaken hun beloop hebben gehad: Herman Vos waarvan ik de opvattingen van in mijn jongste jaren kende, die ik als leraar van marxistische theorieën ondergaan had, werd triomfantelijk ingehaald."* Maar de man die tussenpersoon speelde en die bij het overleg tot op het laatste ogenblik betrokken bleef, zette die stap niet. Volgens Schmook wilde Van Puymbrouck nog afwachten wat de toekomst brengen zou. Hij was immers minder kwetsbaar dan Vos, noteerde Schmook: *"Zijn leraarsambt beveiligde hem materieel."* Vermits onze bron bestaat uit de herinneringen van Ger Schmook hebben we het raden naar de precieze datum van dit overleg. Mogelijk hoort dit bij de contacten die plaatsgrepen nog voor de reis van Herman Vos naar Londen. Maar dat dit gesprek een belangrijke rol heeft gespeeld in het toenaderingsproces lijkt wel zeker. Toch zou Van Puymbrouck zelf de stap niet zetten, ook al was hij dus bijzonder nauw bij het toenaderingsproces betrokken.

Herman Vos voelde zich volstrekt niet meer thuis in het Vlaams-nationalisme van 1933. Vanuit het platteland kwam er al sinds jaren hoe langer hoe meer

13. G. Schmook, *Stap voor stap [...]*, vooral pp. 157, 295, 380-382. Ook voor volgende alinea.

Foto van Rob Van Roosbroeck tijdens het Vlaams Nationaal Zangfeest van 3 juli 1938 in Gent. Naast hem zit mevrouw Grammens en haar zoon Mark. Zij hadden net deelgenomen aan de betoging voor de vrijlating van taalactivist Flor Grammens. [ADV, VFA6638]

druk in de richting van een "*solidaristisch*" programma, hetgeen door de vrijzinnige stadsbewoners zoals Vos en zijn vrienden werd gezien als een opdringen van een integristisch-katholiek maatschappijmodel. Die grote verschillen in opvatting hadden geleid tot een versplintering van het Vlaams-nationalistische partijwezen. Vos had geprobeerd om een rol te spelen in de onderhandelingen, die moesten leiden naar een werkbaar samenwerkingsverband. Maar hij voelde aan dat hij als eerder links gerichte vrijzinnige hoe langer hoe minder aanvaard werd. In de herfst van 1933 voelde hij zich compleet in de minderheid gedrongen. Als hij werd uitgerangeerd – en het leek er sterk op dat dit stond te gebeuren – zou hij zelfs zijn inkomen verliezen. Vos kwam uit een minder bedeed milieu en het gebrek aan financiële draagkracht had hem ook in zijn jonge jaren al flink parten gespeeld. Hij wist heel goed dat hij daarmee rekening moest houden. Vandaar dat hij uiteindelijk koos voor opname in de socialistische partij. Het was niet alleen een politieke keuze; het garandeerde hem ook een inkomen.

We weten niet hoe de besprekingen met de in deze brief vermelde personen verlopen zijn. En al evenmin of al deze uitgenodigde personen effectief aanwezig waren. In ieder geval is met dit briefje het overzicht van de gebeurtenissen zoals Vos dat vertelde in zijn brief van 2 november 1933 aan Pieter Geyl aangevuld en van een breder perspectief voorzien. Vos heeft wel degelijk aangestuurd op overleg met partijgenoten en met mensen uit de brede, eerder cultureel gerichte marge van de partij. Hij hoopte zonder twijfel dat hij niet alleen zou blijven tijdens de overtocht. Heeft Vos gehoopt om – net als Caesar bij de Rubicon – niet als eenzaam maar mét legioenen de overtocht te wagen. In de termen van de twintigste eeuw wil dat voor een politicus zeggen: mét partijkaders en mét electoraat. Als hij dat kon bewerkstelligen zou dit zijn positie in zijn nieuwe werkomgeving zeker versterken en invloedrijker maken?

Maar hij zocht ook steun – en nog wel op dezelfde vergadering – bij mensen die reeds aanleunden bij de socialistische partij. Maar het ging wel om figuren die persoonlijk banden hadden met fronters. Zij konden dus haast per definitie als vertrouwenwekkende gesprekpartners optreden. Moesten deze mensen, zoals Baekelmans bijvoorbeeld, meehelpen om een grootscheepse overtocht mogelijk te maken? De herinneringen van Ger Schmook – niet vermeld in het lijstje – lijken erop te wijzen dat dit scenario best wel eens in de hoofden van sommigen kan hebben geleefd.

Zover kwam het niet. Zelfs van zijn vertrouwelingen van oktober 1933 stapten enkelen nadien toch mee met het vnv en verzeilden daarna in de collaboratie met het nationaalsocialistische Duitsland. Herman Van Puymbrouck en Rob Van Roosbroeck deden dat op een prominente wijze. Het duidt erop hoezeer ook dit gezelschap van Vos' vertrouwelingen in de herfst van 1933 ideologisch nog alle kanten uit kon.

Luc Vandeweyer (° 1956) is doctor in de geschiedenis en archivaris bij het Algemeen Rijksarchief. Hij publiceerde over tal van aspecten van de Vlaamse beweging in de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.